

V. Kapituluak. Konklusioak eta gomendioak

Eragileak, egiturak, agiri estrategikoak eta tresna nagusiak goitik behera aztertu ondoren, sistematizatu egingo ditugu, txosten hau amaitzeko, Eusko Jaurlaritzak 2014. urteaz geroztik eta garapenerako politiken koherentziaren ikuspegitik (GPK) sustatu duen enpresak nazioartekotzeko politikaren (ENP) balorazioari buruzko konklusio nagusiak.

Era berean, gomendio moduan planteatuko ditugu zenbait proposamen, giza garapen jasangarriaren ikuspegia gailenduko duen ENP batean sakontzeko –hori egitea planteatzen du, berariaz, Eusko Jaurlaritzak beran beren *GPK esparruan*–, baina ez da ahaztu behar ez dela adostasunik lortzen honako auzi hau erabakitzeko: ea ENPa bera guztien onurarako eta jasangarritsunerako tresna ote den.

Lan hori egiteko, lehen kapituluak eraiki dugun erreferentzia-esparrua baliatuko dugu. Esparru hori egiteko, 18 irizpide zehaztu ditugu, giltzarriak diren aldetik GPKren ikuspegitik ulertzeko ENPa. Irizpide horiek 5 indar-ideiaren inguruan antolatzen dira:

- *Ongizatea–gizakiaren zentralitatea* (guztien onurari, giza eskubideei eta jasangarritasunari atxikitako helburuak, printzipioak eta konpromisoak; agenda, egitura eta eraginak edo inpaktuak modu parte-hartzailean ebaluatzeko sistema berariazkoa).
- *Jasangarritasuna* (jasangarritasunaren eta energia-trantsizioaren aldeko klausulak; ingurumen-inpaktuko azterlanak).
- *Gaitasunak–ahalduntzea* (elkarren gaitasunak indartzea eta gaitasunen truke horizontala egitea jatorriko eta xedeko lurraldeen artean; xedeko lurraldeko lehentasun estrategikoen koherentzia; eragin onuragarria tokiko produkzio-sarean eta tokiko zerbitzu publikoetan; teknologia egokirako eta teknologiaren transferentziarako formulak; tokiko prestakuntza; hazkunde garbia izatea enplegu duinak, sindikatu-askatasunak, negozio kolektiboak eta greba-eskubideak; inbertsio egonkorra eta ziurra epe luzean eta berrinbertsioa lehenetsiko duena, etekinen aberriatzearen gainetik).
- *Parte-hartzea* (lana eta erabakiak hartzeko modu demokratikoak gailentzen dituzten enpresa-ekimenak; bermatzea sustatzen diren herri-plangintzek –eta, batik bat, kanpo-ekintzako misioek– beren barnean hartuko dituztela giza garapenerako eta jasangarritasunerako osagaiak, eta ziurtatzea gizarteko eta sindikatu-eragileen kopuru nahiko eta adierazgarri batek partaidetza aktiboa izango duela; egiturek indar politiko nahikoa izatea; izaera inklusiboko estruktura, gizarteko eta sindikatu-eragileen kopuru nahiko eta adierazgarri baten parte-hartze aktiboa izango duena).
- *Ekitatea* (gizonen eta emakumeen arteko berdintasuna enpleguan eta lan-baldintzetan; etnia/arrazen dibertsitatea enpleguan eta lan-baldintzetan; desgaitasunak dituzten pertsonen enpleguan eta lan-baldintzetan).

segurtasuna, beste ezin irizpideren gainerik) modu koherente batean eramaten dira tresnen esparru batera, Eusko Jaurlaritzak bultzatutako ENPren ardatz moduan azaltzen baitira, tresna-esparru horretan, lehen adierazitako balio eta helburu horiek (tresnen esparru horretan, noski, ez da giza garapen jasangarriarekiko koherentziarik bilatu).

Hori horrela, ez da giza garapen jasangarriko oharpen edo irizpiderik ageri diru-laguntzen eta giza kapitalen gaineko ildoetan (hau da, ez da gehiengoan ongizatea, gaitasunen elkarrekiko indartzea, jasangarritasuna, parte-hartzea edo ekitatea kontuan hartzen), nahiz eta salbuespenez aurki daitekeen, tresnaren batean, sozietateen gizarte-erantzukizunari buruzko aipamen laburren bat edo *emakumeen eta gizonen berdintasunaren legearen* gaineko oharren bat (hala ere, aipu edo ohar horiek ez dira inoiz ere egiten xedeko edo eragiketetako lurraldeetarako). Horrekin batera, gizarte-ganbarekiko lankidetzak publiko-pribaturako itunetan oinarrituta, etekina eta lehiakortasuna dira, hertsiki, diplomazia ekonomikoaren irizpide gidariak, eta diplomazia horretatik baztertzen dira gizarte-mugimenduak eta giza garapen jasangarriko ardatzak. Horren guztiaren ondorioa da lehiakortasun hutsaren alde egiten duela ENPak, eta atzendu egiten dituela giza eskubideen esparrua eta giza garapen jasangarria. Egoera horrek kontraesan bat dakarkio Eusko Jaurlaritzak *GPKren esparruan* adierazten denari.

5.1. Konklusioak

Konklusio nagusiak azaltzen hasi aurretik, txosten honen sarreran, aztergaiaren nondik norakoak zehaztean, azaldu ditugun zenbait alderdi gogoratzea komeni da:

- Eusko Jaurlaritzak sustatzen duen ENPren analisiak *eskumen-esparru mugatu bat* –Jaurlaritzak ez du eskumen eta agentziarik kanpo-politikan eta nazioarteko merkataritzan–, *eremu geografiko jakin bat* –Euskal Autonomia Erkidegoa–, eta *enpresa-sare zehatz bat* –enpresa txiki eta ertain ugarikoa– aztertzen ditu. Hori horrela izanda, zuhurtziaz hartu behar dira ikerlan honen konklusioak beste eskumen-esparru, eremu geografiko eta egitura ekonomiko batzuetako egoerekin konparatzeko egiten diren analisiak.
- Enpresak nazioartekotzeko alorraren hiru esparru nagusietako bi soilik aztertzen ditu txosten honek (ondasunen eta zerbitzuen esportazioa, alde batetik, eta kanpo-ekarpenak, bestetik), eta aurreragoko beste ikerketa batzuetarako uzten du atzerri-inbertsioen erakarpenaren ildoak. Era berean, *politika publikoari berari* jarri zaio fokua, hau da, Eusko Jaurlaritzak sustatzen duen ENPa gauzatzeko egiturei, esparru teoriko-politikoari eta tresnei. Horrenbestez, ez ditugu politika horren inpaktuak edo eraginak ebaluatzen –beste txosten osagarri batzuek egin behar lukete hori, kontuak emateko sistema sendoak erabilita, nahiz eta gaur egun ez dagoen horrelako sistemarik–, bai, ordea, politika horren definizioa edo zehaztapena, hau da, *nork* egiten duen, *zeren gainean* eraiki den eta *nola* egina dagoen ebaluatu dugu.

Ez dugu, beraz, emandako laguntzen eta abiatutako ekimenen azken emaitza ebaluatzen; izan ere, horien oinarri den politika publikoaren egiturak GPKa aintzat hartzen ote duen ala ez baloratzen dugu. Edonola ere, kontraesanetan erori gabe, esan dezakegu politikaren ardura duen erakunde publikoa –interes publikoaren defendatzailea– ez baldin bada giza eskubideen, guztion onuraren eta jasangarritasunaren alde aritzen, nekez egingo dutela halakorik erakunde pribatuek, berorien nortasun-bereizgarria ahalik eta etekin handienak ateratzea den aldetik. Hori horrela, ezin ditugu zuzenean ebaluatu abiatu diren ekimen ugariak, baina ENPren azterketa osoa egitean, zeharka argituko zaigu ekimen horien azken eragin edo inpaktua interpretatzeko modua.

Bi gai horiek kontuan izateaz gain, gogoan izan behar dugu Eusko Jaurlaritzak garapenerako politiken koherentziaren alde egin zuen apustu politikoa, *GPk esparruan* zehaztua. Erreferentziazko agiri horrek adierazten du garapenerako politiken koherentziak:

- *Giza garapenaren eta jasangarritasunaren* ikuspegia txertatu behar du *politika publikoen diseinuan, abiaraztean eta ebaluazioan* eta politika horien arteko maila guztietan *koordinatu eta osatu* behar du;
- Gobernu-ekintzarako *oinarrizko erreferentzia* izan behar du, barneko garapen-estrategiei zein *kanpoko ekintzari* edo bi alderdien arteko loturari dagokienez;

- Bateragarri egin behar ditu garapen-prozesuak eta *ase egin behar ditu herrialde batzuetan zein besteetan dauden giza beharrizanak*. Herrialde bakoitzaren antolamendu ekonomiko eta sozialaren errespetuan oinarrituta, lurralde batean hartzen diren erabakiek ez dituzte kaltetu behar beste lurralde batek ongizate-maila handiagoetarako aurrera egiteko dituen aukerak;
- Lehiakortasunaren ikuspegi jakin bat zabaldu behar du, eta, sustatu nahi duen ereduak *efizientzia sozial eta ekologikoaren defentsa* egin behar du, eta ez du lehentseki behar merkatuen arteko norgehiagoka, ikuspegi horrek, zenbaitetan, eskubideen gutxitzea, prekaritatea eta segurtasun gabezia baitakarkie pertsonei eta naturabaliabideak suntsi baititzake.

Premisa multzo horretatik abiatuta, honako konklusio orokor hauek ateratzen ditugu, eta ondoren modu sistematikoan eta berariazkoan ekarriko ditugu giza garapen jasangarriko indar-ideietara –eta ideia horiek zehaztean ENPa aztertzeke zehaztu ditugun 18 irizpidetara–:

1. Eusko Jaurlaritzak enpresak nazioartekotzeko bultzatzen duen politikak *ikuspegi* bat du (esparru teorikoaren definiziotik hasi eta laguntzak eta ekimenak egiteko irizpideen zehaztapenean amaituta, lehentasunezko eragileak eta egiturak adierazi ondoren) eta *ikuspegi horren oinarri bakarra da* euskal enpresen *lehiakortasuna eta errentagarritasuna handitzea*, merkatu berriak atzitzea eta, azken buruan, Euskal Autonomia Erkidegoan enplegua sortzea. Oso bestelako ildo batean, beraz, adierazi behar dugu Eusko Jaurlaritzaren ENPak ez *duela aintzat hartzen garapenerako politiken koherentziaren ikuspegia* modu oso eta orokor batean, hau da, politika publikoak zehazteko fase eta esparru guztietan. Alde horretatik:
 - a. ENPren agiri estrategiko nagusiak ez dira giza garapen jasangarriko balioetan eta helburuetan oinarritzen. Agiriak aipatzen du, modu puntualean, *Basque Country Estrategia*, baina estrategia horrek ez ditu aldatzen agiriaren izaera eta helburu nagusiak. Era berean, *Kanpo Ekintzako Planak* beste helburu estrategiko bat adierazten du, *mundu bidezkoago eta orekatuago bat lortzeko*, baina ez zaio jarduera-ildo zehatzik ematen helburu horri. Aipamen horiek desagertu egiten dira, erabat, ENPren muietik, hau da, *Enpresak Nazioartekotzeko 2014-2016 Planetik*. Agiri horrek zehaztu eta nabartu egiten du lehen adierazitako apustua-ren xede diren printzipio gidariak, hau da, lehiakortasun hutsa, errentagarritasuna, merkatuak atzetzea eta Euskadin enplegua sortzea, inolako kontrapisurik jarri gabe.
 - b. Elementu edo osagai tekniko-enpresarialetan oinarritzen dira tresnetan parte hartzeko eskakizunak eta baremazio-irizpideak –hau da, politika publiko guztien ardatzak, esparru praktiko-teorikoa praktikara daramaten aldetik–, eta atzendu egiten dira, erabat, alderdi sozialak, enpleguak, ekologikoak edo eragiten den herrialdeko gaitasunak indartzeko irizpideak. Diru-laguntzen ildoei begiratuta,

bi deialdik soilik egiten diote aipamen lauso bat, barematzeko irizpideen artean, korporazioen gizarte-erantzukizunari, baina indar gutxiko irizpide apala da inondik ere, ez baitu, inoiz ere, puntuazio guztizkoaren % 3a gainditzen. Era berean, badira irizpide osagarri gutxi batzuk (batik bat, genero-ekitateari buruzkoak eta, bestelakoak, armak ekoizten, merkaturatzen eta finantzatzen dituzten enpresak baztertzea dakartenak, besteak beste), baina aurrez emandako lege batzuek (*otsailaren 18ko 4/2005 Legea, Emakumeen eta Gizonen Berdintasunerakoa; martxoaren 22ko 3/2007 Lege Organikoa, Emakumeen eta Gizonen Berdintasun Eragingarriakoa; edo abenduaren 28ko 14/2007 Legea, Herrialde Pobretuekiko Justizia eta Elkartasunerako Gutunarena*) araututakoak dira, eta gutxiegi dira enpresa-faktoreen eta faktore teknikoen aldean. Diplomazia ekonomikoari begiratuta, enpresaren eta alderdi teknikoen hegemonia horretan kokatzen dira funtzionamendurako irizpideen eta ereduaren multzoa, eta ez da bestelako balioren gaineko aipamenik egiten, ezta modu erretorikoaren ere. Egoera horren erakusgarri da, esaterako, Mexiko herrialde-planaren *industria-kostuak* atalean lehenesten diren Mexikoko estatueta soldata-kostuen egoerari soilik begiratzen zaiela, eta kaltegarri irizten direla *lan-araubide mugatzaileak* eta *efizientzia urriko zerga-araubideak*. Jatorriko gaitasunak indartzeko tresnek, era berean, enpresa-ikuspegi eta ikuspegi tekniko hori gailentzen dute, bai jarraibide orokor moduan, bai prestakuntzarako baldintza eta eduki moduan.

- c. Ekonomiaren Garapen eta Lehiakortasun Sailaren hegemonia du oinarri ENPren egitura orokorrak, eta haren xedea da euskal enpresen garapen ekonomikoa eta lehiakortasuna indartzea. Xede hori bete-betean barneratzen da ENPren nortasunezko izaeran. Kanpo Ekintzaren egitekoak, funtsean, osatu egiten du Ekonomiaren Garapen eta Lehiakortasun Sailak diplomazia ekonomiko-korporatiboaren bidez zehaztutakoa. Horrez gainera, lankidetza edo hitzarmen publiko-pribatu baten gainean oinarritzen da politika publikoa, Eusko Jaurlaritzak eta merkataritza-ganbarek dituzten interesen erkideen erakusgarri, baina, ifrentzuari begiratuta, baztertu egiten dira sindikatuak eta gizarte-mugimenduak. Berriki sortu eta eragintza-gaitasun handirik ez duen erakunde batek, Kanpo Harremanetarako Aholku Batzordeak, soilik du gizarte-eragileen partaidetza, baina GGKEetara mugatuta.

2. Eusko Jaurlaritzak bultzatzen duen enpresen nazioartekotzerako politikak ez du koherentziarik *Euskal Autonomia Erkidegoko Garapenerako Politiken Koherentziarako Erreferentzia Esparruak* arautzen dituen lau xede nagusiekin. Xede horiei begiratuta, ezin daiteke esan, lehenik eta behin, giza garapena eta jasangarritasuna direnik ENPa diseinatu, bete eta ebaluatzeko erreferentziak; aitzitik, euskal enpresen lehiakortasuna eta errentagarritasuna dira haren ardatz nagusiak. Horrez gainera, ezin da esan giza, ezta ere, garapena eta jasangarritasuna direnik kanpo-ekintza guztiaren erreferentzietako bat, ENPa baita, nazioarteko lankidetzarekin batera, nazioarteko politika garrantzitsuenak. Hori horrela, esparru horrek ez du GPKrik, eta horrek erakusten du bide eta izaera kontraesankorrak ezarri direla bi kanpo-politika

nagusientzat; gainera, logika edo jardun modu horren beste adierazpen bat da garapenerako lankidetzak bigarren mailako garrantzia izatea *Basque Country 2020 Estrategian*. Hirugarrenik, kontuan izan behar da ez dela inolako interesik adierazten eragiten den herrialdeen beharrianak asetzeko; izan ere, ez da horrelako irizpiderik ageri ez agiri estrategikoetan, ez tresnek darabiltzaten baremazio-irizpideetan –eta, noski, ez du halakorik kontuan hartzen ebaluazio-sistemak, ez baitago halakorik–. Azkenik, ez da efizientzia sozial eta ekologikoaren ikuspegitik bultzatzen lehiakortasuna; aitzitik, merkatu-lehiaren ikuspegitik lantzen da lehiakortasunaren kontzeptua, enpresa-dimentsioari soilik begiratzen baitaio.

3. Aurreko bi konklusioek adierazten dutenaren ildoan eta gure erreferentzia-esparruari begiratuta, adierazi behar da Eusko Jaurlaritzak bultzatzen duen enpresen nazioartekotzerako politika ez dela gutxieneko betetze mailara iristen ENPren politiken koherentzia baloratzeko lehenetsi diren 18 irizpideetan. Alde horretatik, esan daiteke ENPa ez duela giza garapen jasangarriaren ikuspegia aintzat hartzen politika hori zehazteko eta inplementatzeko egitura osoan, eta diruz lagundutako erakunde bakoitzaren eta/edo deialdietan eta ekimenetan parte hartzen dutenen borondatearen esku uzten duela alderdi hori. Hori horrela, zaila izan daiteke irabazi asmoa duen entitate pribatu batek giza garapen jasangarriaren alde egitea, baldin eta ez baldin badago horretara behartzen duen araubide publikorik. Gainera, lehen kapituluan adierazi dugun moduan, kontuan izan behar da giza eskubideek kalterako dutela *lex mercatoriaren* hegemonia eta arauen simetria. Ikuspegi hori gailentzen dela erakusten dute enpresek nazioartekotzerako lurraldeak hautatzean erabiltzen dituzten irizpideek.

Hiru konklusio orokor horietatik abiatuta, konklusio espezifiko batzuk zehaztuko ditugu, gure erreferentzia-esparruko indar-ideiei eta 18 irizpideei begiratuta:

1. *Ongizatea/gizakiaren zentralitatea*: Eusko Jaurlaritzak bultzatutako ENPa, oro har, koherentea da enpresen lehiakortasunaren eta errentagarritasunaren aldeko apustuarekin eta horiek ditu balio nagusi; aitzitik, ez dute lekuri guztien onurak, ongizateak, giza eskubideek eta jasangarritasunak, ez esparru teorikoan, ez tresnak zehazteko prozesuan (1. irizpidea). Gainera, ez da ebaluaziorako egiturarik edo sistemarik sortu, eta ondorioz, ez da ebaluatu eta ezin da justifikatu zer-nolako eragina duten abian jarritako ekimenek, nahiaz eta elementu estrategikoak diren ENPa osotasunean baloratzeko (2. irizpidea).
2. *Jasangarritasuna*: Klimaren eta energiaren egoerak oso larriak diren arren, ENPren helburuek, printzipioek eta irizpideek ez dute aintzat hartzen energia-trantsizioan aurrera egiteko premia bizia –ez da ahaztu behar, gainera, Euskadik kanpo-mendetasun handia eta fosilen mendetasun nabaria duela– (3. irizpidea). Alde horretatik, ekimenei ez zaie eskatzen, aldez aurretik edo laguntza jaso ondoren, ingurumen-inpaktuko azterlan bat egin behar izateko baldintza (4. irizpidea).

3. *Gaitasunak/ahalduntzea*: Eusko Jaurlaritzak bultzatzen duen ENPren helburuak euskal lurralde-eremura mugatzen dira, eta, kanpo-merkatu berriak atzitura, enplegua handitu nahi da Euskal Autonomia Erkidegoan –hala ere, ez da konpromiso berariazkorik adierazten, eta ez da enplegu horren kalitateari buruzko baldintzarik zehazten–. Alde horretatik, ez da elkarren gaitasunak indartzeko logikaren eta minik ez egiteko politikaren –do no harm– aipamenik egiten (5. *irizpidea*), eta, horrenbestez, ez da ekimenak haien xedeko lurraldeetako politiken lehentasunetan txertatzeko asmorik adierazten (6. *irizpidea*). Aurreko irizpideetatik erator daitekeen moduan, ez da analisirako helburu, xede, baldintza edo irizpiderik ezarri ekimenak tokiko produkzio-sarera egokitzen saiatzeko (7. *irizpidea*), beharrian teknologikoetara eta prestakuntza-premietara egokitzen saiatzeko (8. eta 9. *irizpideak*) edo, tokiko enpleguaren hazkunde duina bultzatzeko, nazioarteko lan-esparruan oinarrituta (10. *irizpidea*). Azkenik, ez da baldintza bakar bat ere ezarri inbertsio egonkorra eta epe luzekoak bermatzeko baldintzarik, berrinbertsioa lehenetsiko duena, etekinen aberriratzearen aurretik (11. *irizpidea*). Nabarmendu behar dugu Eusko Jaurlaritzako ENPak ez diola garrantzirik ematen lurraldeen arteko truke horizontalari, haren xede nagusia euskal enpresak merkatu berrietan barneratzea baita, honi nola eta zer ikuspegiarekin egiten den alde batera utzita.
4. *Parte-hartzea*: Eusko Jaurlaritzaren eta merkataritza-ganbaren arteko lankidetzatza publiko-pribatura mugatzen da parte-hartzea ENPan; izan ere, merkataritza-ganbarek zeregin handia dute diplomazia ekonomiko-korporatiboan, lehiakortasun eta errentagarritasuneko helburu konpartituen harian. Hori horrela, ez da diskriminazio positiboko jardun-molderik sortzen oinarri demokratiko handia duten erakundeentzat, hala nola gizarte-ekonomia eta ekonomia solidarioko kooperatibentzat eta erakundeentzat (12. *irizpidea*), eta kanpo-ekimenetan ez da lortzen gizarte-eragileen esparru zabal eta askotariko baten partaidetza handirik (13. *irizpidea*). Koordinazio, jarraipen eta ebaluazioko egiturei begiratuta, Ekonomiaren Garapen eta Lehiakortasun Sailaren hegemonia gailentzen da; gainerako egiturek ez dute beren lanak egiteko behar dituzten eskumenak eta gaitasunak, eta, gainera, urria da, egitura horietan, gizarteko eta sindikatuko ordezkarien partaidetza (14. eta 15. *irizpideak*).
5. *Ekitatea*: Lehen azaldu dugu ez dela irizpide sozialik, ekologikorik eta lan-arloko irizpiderik ezarri –nahiz eta aipamen txiki eta laburra egiten zaion korporazioen gizarte-erantzukizunari–, eta gabezia horren eraginez, Eusko Jaurlaritzak sustatzen duen ENPak, genero-ekitateko irizpide jakin batzuk jasotzen baldin baditu ere, ez ditu berariazko erreferentzien bidez ezartzen, xedeko herrialdeetarako, gizonen eta emakumeen arteko aukera-berdintasunaren sustapena (16. *irizpidea*) edo desgaitasun-egoeretarako politikak eta arraza-diskriminazioa debekatzekoak (17. eta 18. *irizpideak*), nahiz eta gai horiek garrantzi handikoak izan lehentasunezko iazera eman zaien herrialde askotan.

5.2. Gomendioak

Giza garapeneko eta jasangarritasuneko politiken koherentzian oinarritutako ENP bat egiteko urratsak zerrendatzen eta azaltzen hasi aurretik, txosten honen esparruak dituen mugekin lotura zuzena dutenak gogoratuko ditugu lehenik, ekintza estrategikoak izan baitaitezke EAEko ENPa osotasunean ulertzen laguntzeko. Horrenbestez, proposamen hauek egiten ditugu:

- Ikerlana *atzerriko inbertsioen erakarpenaren* esparrura zabaltzea, ENPko alderdi oinarritzko guztien azterketa osatzeko;
- Ikerlana *foru-aldundien* jardunera zabaltzea, lan handia egiten baitute sustapen ekonomikoaren eta atzerriko inbertsioen erakarpenaren alorretan;
- Ikerlana *inpaktu edo eraginetara* zabaltzea, sakon aztertzeke bultzatu diren ekimenen azken emaitzak.

Eusko Jaurlaritzak bultzatutako ENPren gaineko gomendioak Euskal Autonomia Erkidegoko eskumen-esparrura, eremu geografikora eta enpresa-jardunera mugatzen dira. Premisa horretatik abiatuta, hauek proposatzen ditugu:

1. *Eusko Jaurlaritzak bultzatutako ENPren izaera birformulatzea*, giza garapen jasangarriaren aldera aldatzeko Euskal Autonomia Erkidegoko enpresen lehiakortasunak eta errentagarritasunak haren egungo ikuspegian duen hegemonia. Ikuspegi hori printzipioak, helburuak, irizpideak eta lehentasunezko ekimenak zehazteko erreferentzia moduan hartzen denean soilik egin daiteke aurrera GPKren jardun moldean edo logikan. Horretarako, honako hau planteatzen dugu:
 - a. *GPKa eta enpresen nazioartekotzea lotzeko 18 irizpideak* hartu behar dira, guztienik, ENP osoaren arau-erreferentzia moduan, agiri estrategikoen esparru teorikotik hasi eta tresnen zehaztapenean amaitu arte;
 - b. *Giza eskubideen nazioarteko esparruak* izan behar du ENP osoaren erreferentzia legezko eta juridikoa, izan ere, kontrapisu bat ezarri behar zaio gaur egun *lex mercatoriaren* eta gizakien eta naturaren eskubideen arteko asimetriari, corpus juridiko horren zati handi bat ezinbestean betetzekoa den aldetik;
 - c. *Ezabatu egin behar dira giza garapen jasangarriaren eta giza eskubideen nazioarteko esparruaren aurkako erreferentzia guztiak*, esaterako, nazioarteko hitzarmenak izenpetzen ez dituzten herrialdeak estrategiko/lehentasunezko izendatzea dakartenak eta lan-arloko arauak edo araudi fiskalak berariaz ahulgune moduan hartzen dituztenak, hau da, euskal enpresen nazioartekotzerako xedeko lurraldeak erabakitzeke analisian alderdi horien balorazio negatiboa egitea –hori egiten du Mexiko Planak–.

2. *Enpresen eta Giza Eskubideen Euskal Zentro bat sortzea*, eta Kataluniako parlamentuak 2016an onartu zuen proposamenaren ildotik¹⁹ (ODHE, 2016), euskal ENPa aztertzeko, kontuak emateko eta ebaluatzeko eginkizunak izatea, eta euskal enpresen kanpo-jardueraren jarraipena egitea. Alde horretatik, SPRIren ordezkartzen betebeharra izan behar luke zentroaren eginkizun horren lan osagarria egitea, giza garapen jasangarrian eta eskubideen nazioarteko esparruan oinarritutako txostenen eta ikuskapenen bidez eta tokiko gizarte-eragileen eta sindikatuen laguntzaz.
3. *Erabakitasunez handitzea* ENPren egituretan eta ekimenetan bultzada handiz parte hartzen duten *gizarte-eragileen esparrua*, gaur egun enpresekiko eta merkataritza-ganbarekiko duten asimetria orekatzeko; izan ere, azken horiekin interesen kolusio bat gertatzen da gaur egun, berariazko hitzarmenen bidez gauzatuak lankidetzak publiko-pribatua islatua. Alde horretatik, koordinazioko, jarraipeneko eta ebaluazioko egituretan –Kanpo Harremanetarako Aholku Batzordean edo proposatu dugun Enpresen eta Giza Eskubideen Euskal Zentroan– sindikatuak, GGKEak, gizarte-mugimenduak eta gizarte-ekonomiako eta ekonomia solidarioko erakundeak barneratzeko beharrezana planteatzen da, eta haien partaidetza nahi-taezkoa izatea kanpo-diplomaziako misio guztietan.
4. *Eusko Jaurlaritzaren kanpo-ekintzaren pisu politikoa handitzea* ENPa zehazten eta dinamizatzen denean, kanpo-politikaren jardun osoa koordinatzeko egitura den aldetik. Horrela jokatu, GPKren ikuspegiaren alde egiteko adina gaitasun izan behar luke Euskal Autonomia Erkidegotik kanpo egindako ekimen orotan –Ekonomiaren Garapen eta Lehiakortasun Sailaren egitekoa apalduko litzateke, lehiakortasun hutseko ikuspegiarekin jarduten den aldetik–. Alde horretatik, izaera estrategikoa du *Kanpo Harremanetarako Aholku Kontseiluari* gaitasun politikoa eta aurrekontu-hornidura egokia ematea, ENPa fiskalizatzeko, jarraitzeko eta ebaluatzeko erreferentzia izan dadin.
5. *Nahitaez bete beharreko irizpideak ezartzea*, giza garapen jasangarrian eta giza eskubideen nazioarteko esparruan oinarrituta –beraz, laguntzak jasotzea eta ekimenetan parte hartzea baztertu behar dute–:
 - a. *Baztertu egin behar dira Erromako Hitzarmenean jasotzen diren nazioarteko krimenekin zerikusia duten enpresak.*
 - b. *Laguntzak eman baino lehen –edo, gutxienik, exekuzioari ekin aurretik–, ingurumen-inpaktuko azterlan bat eskatzea ekimen guztiei.*

19 Kataluniako Enpresek Kanpoan duten Inpaktua Ebaluatzeko Zentroaren proposamenari buruzko analisi zehatzago baten berri izateko, egin kontsulta Justizia Globalerako Erakundearen Federazioan (2016).

- c. Bermatu behar da unean uneko ekimenak koherenteak direla *xedeko lurraldearen lehentasun estrategikoekin*, baldin eta lehentasun horiek giza garapenaren eta jasangarritasunaren ikuspegiaren arabera baldin badira;
- d. Ziurtatu behar da ekimenak estrategia bat duela *itzulkin ekonomiko eta sozialak* (ongizatea, gizarte-sarea, teknologia, enplegua, etab.) bermatzeko bi lurraldeen-tzat eta *gastu publikoaren efizientzia osoa* ziurtatzeko, eta horren bidez, nahi-taezkoa izatea finantzaziorik ez ematea eragin negatiboak izan eta gerora beste-lako kostu batzuei aurre egin beharra dakarten jarduerak;
- e. Nahitaez bete beharrekoa izan behar du *nazioarteko lan-esparruak*, aintzat hartu gabe estatu bakoitzeko legediak maila apalagoan babesten ote dituzten langileak. Alde horretatik, ez da ekimenik egingo Lanaren Nazioarteko Erakundearen oina-rrizko lan-hitzarmenak izenpetu ez dituzten herrialdeetan;
- f. *Babes-neurriak eta lan-arloko erantzukidetasuna* eskatu behar dira proposamen teknikoetan, eta zehaztasunez adierazi behar dira txeke-zerbitzuaren edo baliabi-de sozial eta komunitarioetarako sarbidearen moduko neurriak, adingabekoei eta mendeko pertsonen arreta ematea lagunduko dutenak, hala nola lanaldi-murriz-keten gaineko hobekuntzak, eszedentziak, amatasun edo aitatasuneko lizentziak eta baimenak, kontziliazio-beharrizanen arabera malgutzeta, egokitzea edo berres-leitzea zerbitzuak eta ordutegiak. Irizpide hori jatorrizko eta xedeko lantokietan betetzekoa izan behar du, kanpo-ezarpen iraunkor bat egin behar baldin bada hirugarren herrialderen batean;
- g. Ezinbestean bermatu behar da bultzatutako ekimenetan *ez dela diskriminaziorik egingo sexuaren, generoaren, arraza/etniaren edo dibertsitate funtzionalen arra-zoiengatik*, ez proposamenetan, ez horien garapenean;
- h. Misio diplomatikoek *euskal sindikatuen eta eragile sozialen partaidetza handia* izan behar dute, eta tokiko sindikatuarekin eta gizarte-eragileekin egiteko jarduerak sartu behar dira misio horien agendan;
- i. Euskal enpresek jarduera komertzialak, produktiboak eta finantzarioak egiten di-tuzten lurraldeetan publiko egin behar da *filialen identifikazioa, hornitzaileena, azpi-kontratistena eta nortasun juridikoa duten beste enprekin edo erakunde-ekin parte hartzeko moduaren formula juridikoa*;
- j. Zuzenean baztertu behar dira *paradisu fiskaletan kontuak dituzten euskal enpresak*;
- k. Eusko Jaurlaritzak lagundutako jarduerak egunean *ordainduta izan behar dituzte xedeko lurraldeko zerga-betebeharrak*;

6. *Laguntzen deialdiak barematzeko irizpideak aldatu behar dira*, puntuazio guztiaren gutxienez % 40 iritsi dezaten irizpide sozialek, ekologikoek, lan-arlokoek, kulturalak eta genero-ekitatekoek –betiere, 5. gomendioan adierazi diren nahitaezko irizpideak betetzen direla ziurtatuta–, irizpide teknikoekin eta enpresa-irizpideekin batera. Alde horretatik, nabarmendu behar dugu garrantzi handikoa dela honako hauek jatorrian, eta, bereziki, xedeko lurraldean barematzea:

- a. Jasangarritasunaren eta energia-trantsizioaren aldeko apustua;
- b. Xedeko lurraldean eta jatorriak gaitasunak indartzeko helburuak eta estrategiak, ongizatearen eta jardun ekonomikoaren alderdietan;
- c. Transferentzia teknologikoaren nolakotasuna eta egokitasuna;
- d. Xedeko lurraldean emandako prestakuntzaren eta elkarrekin ikastearen garrantzia;
- e. Sortutako enpleguaren lan-babesaren nolakotasuna;
- f. Inbertsio egonkor eta epe luzeko baten aldeko konpromisoa, berrinbertsioak lehenetsita;
- g. Gizarte-ekonomiako eta ekonomia solidarioko formulak indartzeko ahalegina;
- h. Sexuko, genero, arraza/etniako eta dibertsitate funtzionaleko asimetriak zuzenduko dituzten enpleguak adierazle eta helburu zehatzak.

Finean, adierazi behar dugu hobetzeko tarte handia duela Eusko Jaurlaritzak bultzatzen duen ENPak, asko baitu egiteko oraindik. Alde horretatik, egun indarrean dituen parametroak –batik bat lehiakortasunari begiratzen diotenak– aldatzeko bidea jorratzen dute gure gomendioek, beste parametro batzuei erreparatzeko, giza garapen jasangarriari eta giza eskubideen nazioarteko esparruari begiratuta.

Gomendio horien bidez, egitura berri bat proposatzen dugu, merkataritza-ganbarekin ezarrita dagoen lankidetzaren publiko-pribatuko esparru estua beste ikuspegi baten mesedetan zabaltzeko. Egitura horren ikuspegiak oraingoa baino inklusiboa izan behar du jatorriko eta xedeko lurraldeetako gizarte-eragileekin, eta lehiakortasunetik haragoko ikuspegietatik lehenetsi behar du kanpo-ekintzaren koordinazioa. Era berean, jarraipeneko eta ebaluazioko egitura berri bat sortu behar du, GPKren lehentasuna bermatuko duena eta euskal enpresen kanpo-ekintza fiskalizatuko duena, bai ENPan parte hartzen dutenena, bai politika horren parte hartzen ez dutenena.

Horrez gainera, planteatzen dugun estrategiak ezinbestean izan behar ditu oinarrian gutxieneko baldintza sozialak, ekonomikoak, enpleguak eta genero-ekitatekoak –jarraipen zorrotza izan behar dutenak– beteko dituzten tresnak, eta baldintza horiek, era be-

rean, sustatzen diren ekimenak barematzeko baloreak izango dira, alderdi teknikoekin eta enpresa-alderdiekin batera.

Bide hori urratu behar du, gure ustez, egiaz GPKren alde egingo duen ENPak. Hala ere, txostenean behin eta berriz adierazi dugun moduan, egindako proposamenek ez dakarkiotte kontraesanik ENPa, giza garapen jasangarrirako balizko estrategia moduan, auzitan jartzen duten ikuspegiei, lehiakortasunari atxikitzen baitzaio oinarrian. Edonola ere, planteatzen den bide-orri honen bideragarritasunak edo bideragarritasun eza input edo sargai funtsezko bat izango da ENPren izaeraren eta eraldatze-gaitasunaren gaineko debatean aurrera egiteko.